

TÜRK

2022, Yıl/Year: 10, Sayı/Issue: 30, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 20.07.2022

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 12.09.2022

Sayfa / Page: 243-252

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Arş. Gör. Dr. Zehra KAPLAN

Aksaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

zehra.bali@hotmail.com

AHMET MUHİP DIRANAS'IN AĞRI MANZUMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Öz

Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980), farklı temaları başarıyla işlediği şiirleriyle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. *Fahriye Abla*, *Olvido* gibi şiirlerinin yanı sıra bilhassa *Ağrı* manzumesiyle hafızalarda yer edinen Dıranas, 178 mısralık bu manzumesinde sağlam bir yapı kurarken tabiat unsurlarından özellikle de dağ motifinden hareketle varlığa ilişkin ciddi sorgulamalara girişir. Göğe yakınlığı ve devasa formuyla yücelik ve tanrısallık duyguları yaratan Ağrı Dağı, insanın kendi varlığını anlamlandırma çabasının ve sonsuzluk arzusunun sembolik bir ifadesine dönüşür. Bu bağlamda manzumede klasik dağ temasının dışına çıkılırken zıtlık üzerinden kurulan imgeler eşliğinde insanın beşeri anlam dünyası zengin tasvirlerle verilir. Tabiatla ilgili dış unsurlar insanın iç tabiatını tasvir etmede kullanılır.

Baudelaire çevirileri yapan ve Baudelaire hayranı olan Dıranas, onun şiir sanatında önelediği karamsarlık, acı, sancı ve ağrı izleklerini kendi şiir estetiğine başkalaştırarak katar. Ağrı kelimesinin sözlük anlamına çağrışımlar yükleyerek cennetten kovulan bundan dolayı azap ve iç sıkıntısıyla kısacası 'ağrı'yla örülü dünya hayatına mecbur olan insanın trajedisini öne çıkarır. Ayrıca ağrı ve günah temlerini beslemek için yeryüzünün ana arketiplerinden biri olan ateşe yönelik unsurları şiirine yerleştirir. Bu çalışma, Ahmet Muhip Dıranas'ın Ağrı manzumesini 'Beşeri Anlam Dünyasına Açılan Dağ ve Diğer Tabiat Unsurları', 'Dıranas'taki

Ağrı/İç Sıkıntısındaki Baudelaire Tesiri' ve 'Bir Fetiş Nesnesi Olarak Ateş' alt başlıklarından hareketle incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Muhip Dıranas, Baudelaire, Ağrı Dağı, Ağrı, Ateş

AN INVESTIGATION ON AHMET MUHIP DIRANAS' POEM OF AĞRI

Abstract

Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980) has an important place in the Turkish literature of Republican period with his poems in which he successfully deals with different themes. Dıranas, who is remembered with his poems such as *Fahriye Abla* and *Olvido*, and especially with the poem *Ağrı*, while establishing a solid structure in this poem of 178 verses, he engages in serious inquiries into existence based on the elements of nature, especially the mountain motif. The mountain of Ağrı, which creates feelings of sublimity and divinity with its proximity to the sky and its gigantic form, turns into a symbolic expression of man's effort to make sense of his own existence and desire for eternity. In this context, while leaving the classical mountain theme in the poem, the human meaning world of man is given with rich descriptions, accompanied by images built on contrast. External elements related to nature are used to describe the inner nature of man.

Dıranas, who makes Baudelaire translations and is a Baudelaire admirer, incorporates the themes of pessimism and pain that he prioritized in his poetry, into his own poetry aesthetics. By attributing connotations to the dictionary meaning of the word pain, it highlights the tragedy of the human being, who is expelled from heaven and therefore forced into a worldly life woven with pain and suffering. He also places elements of fire, which is one of the main archetypes of the earth, in his poetry to feed the themes of pain and sin. This study aims to analyze Ahmet Muhip Dıranas' poem with the sub-headings of 'Mountain and Other Elements of Nature Opening to the World of Human Meaning', 'Baudelaire's Effect on Pain in Dıranas' and 'Fire as a Fetish Object'.

Keywords: Ahmet Muhip Dıranas, Baudelaire, Mountain of Ağrı, Pain, Fire

Giriş

Ahmet Muhip Dıranas (1909-1980), sanatın pek çok dalıyla ilgilenmesi yanında özellikle Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında şairliği ile önemli bir yere sahiptir. Az ve öz yazmış olmasına karşın bilhassa *Fahriye Abla*, *Olvido* ve *Ağrı* manzumesiyle hafızalarda yer edinen Yeni Türk şiirinin usta şairi, pastoral bir duyarlık taşıyan *Ağrı* manzumesinde varoluş sorgulamasının yanında sonsuzluk arzusunu 'ağrı' temi üzerinden başkalaştırarak işler. Bu uzun manzumede 'ağrı' kelimesi iki farklı anlam dünyası üzerinden öne çıkarılır. Bunlardan ilki, fiziki görünümünün çekiciliği ile Ağrı Dağı'na ithafen yazılmış olmasıdır. 1942 ve 1944 yılları arasında Ağrı'nın Sürbehan köyündeki askerliği sırasında bu coğrafyayı yakından tanıma imkânı bulan Dıranas, Ağrı Dağı'nın büyüklüğü ve görkemi karşısında ciddi bir etkilenme yaşamıştır. Bu etkilenme şiir sanatını beslemiş ve nitekim Dıranas vatani görevinden "'Ağrı' ve 'Bu Köyün Bir Garip Kişisi' isimli

şiiirleri, ‘Gölgeler’ adlı piyesiyle dönmüştür.” (Kırcı 1997: 21) Bu bağlamda biyografisinin bir parçası olması, *Ağrı* manzumesini daha çok Ağrı Dağı üzerinden düşünmeyi beraberinde getirse de, şairin şiirine ‘Ağrı Dağı’ değil de sadece ‘Ağrı’ ismini vermesi manidar görünür. Kelimeye sözlük anlamı üzerinden de çağrışımlar yüklenir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde ağrı, “Vücudun herhangi bir yerinde duyulan sürekli ve şiddetli acı” (1998: 44) şeklinde tanımlanır.

“Fizyolojik koşullardan doğan ve somut bir anlam yüklenen ‘ağrı’, bedensel bir negatif etkiyi karşılar ki, bazen ‘sancı’ sözcüğüyle eş anlamlı olarak kullanılabilir. ‘Ağrı’dan farklı temellerde gelişen ‘acı’ ise, ‘ıstırap’ ve ‘çile’ gibi sözcüklerle karşılanabilen psikolojik etkilenme halleridir ve bireyde soyut algılama yoluyla tezahür eder. Ancak her ikisi de etki gücüne göre yazarın metinde işleyeceği temanın değerini ve istikametini belirlemede önemli bir rol oynar.” (Erol 2012: 330)

Bu manzumenin yakarış ve sorgulayışla örülü yapısı ‘ağrı’ sözcüğünün insanın dünya hayatındaki çilesini ve kederini imleyen bir unsur olarak kullanıldığını hissettirir. İnsanoğlu, varlığını kavradığı ilk çağlardan bu zamana kadar hep bu ağrı ile yüz yüze gelmiştir ve asla sonlanmayacak bir mücadele içindedir. Şiire ‘Ağrı’ isminin seçilmesi, Kolcu’nun da vurguladığı üzere, “... adetâ bir ‘insanlık tragedyası’ nı kaleme alma arzusunun ürünü gibi görünmesine” (Kolcu 2011: 321) imkân verir. Şiirinde “... Dıranas’ın gitmek istediği izleklerden birisi ve en önemlisi, felsefî boyutta, dünya ve insan ruhu gibi birbirinin içine geçmiş iki mağaranın insana kurduğu kaos ve bu kaosu ‘kesin gerçek’i olan ‘zaman trajedisi’ karşısındaki insanın çaresizliğidir.” (Kodal Gözütok 2008: 89)

Dıranas, bu şiirinde dünyayı ağrıyla örülmüş bir acı çekme alanı olarak tasvir eder. Ayrıca Ağrı Dağı’nın heybetinin yarattığı sonsuzluk düşüncesi bağlamında varoluşsal sorgulamaya yönelen ve sonuçta kendi edilginliğini fark eden insanın ‘asıl ağrısı’na gönderme yapar. Dolayısıyla şair, “Ağrı’da klasik dağ temasını aşarak bu temanın içine birçok düşüncüyü sıkıştırabilmiştir. Ağrı dağı için yazılan bu şiir, bir anlamda Dıranas’ın senfonisi gibidir. İlk dizelerde Ağrı’nın insanüstü yüceliği belirtilir. Bu yücelik, bu dev görüntü ilginç biçimde şaire bir rahatlık verir. Ardından kuşku ve insanlık sorgulanır. Aklın sınırlılığı üzerinde durulur.” (Yivli 2005: 248) Şair, çatışmalar ve kurduğu karşıt imgelerle ciddi bir hesaplaşma içindeki insanın paradokslarını yansıtır. Bu bağlamda Engin’in dikkat çektiği üzere; “Burada Ağrı büyük bir dağ olmaktan çıkar, mukadderatın bir sembolü, bir başka deyimle, kendini bulmak, kısmet neyse ona kavuşmak, didinmek, çırpınmak olan insan kaderinin hesaplaşmak zorunda kaldığı yer” i (Engin 1980: 25) imler. Dolayısıyla Dıranas bu sağlam şiirinde büyük bir kütleden şiirini yontarken bir görkemin şiirini yazar. (Özmen 2014: 33)

Beşeri Anlam Dünyasına Açılan ‘Dağ’ ve Diğer Tabiat Unsurları

Dağlar, yeryüzündeki tabii varlıklarıyla insan düşüncesinde ve algısında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Söz konusu ayrıcalığa geçmiş çağlardan günümüze değin ‘insanı yaratıcıya ulaştıran aracı’ vasfını yüklenmeleri ve kutsal olanla kurulan ilişkide sembolik mekânlara dönüşmeleri bağlamında ulaşırlar. “Yüceliği, gücü ve yenilmezliği ifade etmesi bakımından toplumların inanışlarında ayrı bir yeri olan dağlar” (Karaca 2020: 173) yükseklikleriyle ‘aşkın olanı’ yani Tanrının meşruiyetini karşılayan ve kimi zaman yerini tutan kutsallık atfedilen formlardır. Dolayısıyla doğa kültüründe yalnızca kozmik anlamıyla sınırlı kalmazlar ve inanç sisteminde de merkezî bir yere sahiptirler.

Eliade'ye göre; "Her yükseklik belirli bir seviyeden kopuş; öteki dünyaya geçiştir; din dışı mekân ve insanlık durumunun aşılmasıdır." (Eliade 1994: 115) Bu bağlamda Ağrı Dağı, Dıranas için yalnızca devasa bir yeryüzü formu değildir. Göğe yakınlığıyla, fiziki özellikleri ve heybetli görünümünün yarattığı yücelik ve tanrısallık duygusuyla sonsuzluğu ve ilahi yaratıcıyı çağırıştırır:

"Vardım eteğine, secdeye kapandım;

Koşup bir koluna sımsıkı abandım.

Karlı başım yüce dedikleyin yüce,

Sükûn içindeki heybetin gönlümce.

Devce yapında ilk rahatlığı duydum.

Şifa mı ne ki ruha bu ilk yudum." (Dıranas 2021: 94)

Dıranas, 'eteğine varıp secdeye kapanmak' ifadesiyle şiirin daha ilk dizelerinde Ağrı'nın sıradan bir dağ olmadığını ona kutsallık atfederek ortaya koyar. 'Devce yapısı, yüceliği ve heybeti' ile gökyüzüne yükselerek sonsuzluğa ulaşan, bu yolla tanrısallaşmış olan dağ, insanı Tanrıya ulaştıran sembolik bir anlam yüklenirken farklı duygu çağrışımları da açar. Diğer taraftan bu devce yapıda 'ilk rahatlığı duyma' ve 'bir yudum şifa bulma' ifadeleri kendisini merkez yaparak insanın varlık problemi üzerine düşünen şairin sancısını/iç sıkıntısını açığa çıkarır.

Dıranas, sonsuzluk üzerine düşünürken "... yaşama sanatı, nerden gelip nereye gittiği, inanç ve 'şüphe'leri, günahları, Allah ile olan yakınlık ve bağı, Allah'a ulaşmada tabiatın nasıl aracı olduğu, insan için doğma, büyüme, yaşlanma ve ezeli son olan ölümle tayin edilen insan kaderi ve bu ortak yasın paylaşımı, yani evrensel insanlık endişesi gibi çok karmaşık ve felsefi konuları" (Kodal Gözütok, 2008:87-88) tabiat unsurları üzerinden ele alır. Şair, Ağrı Dağı'na seslenerek ve güneşle konuşarak tabiatla ilgili motifleri şiirine bilinçli olarak taşır. Bu yolla şiirin anlam dünyasını zenginleştirmek için bilhassa tabiatla ilgili unsurların çağrışımlarından faydalanırken şiirine beşeri bir anlam dünyası da katmış olur. Bu bağlamda gökyüzü, bulutlar, yıldızlar, güneş insanı tanrısala ulaştıran diğer aracı motifler olarak şiirde görünür. Bu kelimelerin yarattığı imajlar, yücelik taşıyan tanrısallık ve beşeri zaaf diyalektiğini zıtlık içinde ortaya koyar. Nitekim gökyüzü, güneş ve dağın telkin ettiği tanrısallık, insanın varlık sorgulamasının yarattığı iç çatışmasını/iç sıkıntısını pekiştirici unsurlara dönüşür. Özellikle Ağrı Dağı'nın heybeti ve yüceliği, tezat biçimde âdeta insanoğlunun zayıflığına, noksanlarına ve zaaflarına delalet eder. Kaplan'ın tespitiyle; "Şiire mânâ bakımından bütün olarak Ağrı dağının yücelik ve ihtişamı ile şairin içinde duyduğu beşeri zaaf, şüphe, günah, boşluk duygusu arasındaki tezat hâkimdir." (Kaplan 1992: 338) Bu noktada şiirde dağın yüceliği ve bu yücelik karşısında insanın tam tersine hissettiği alçaklık; "Ağrı'ya eş yüce bir dağ yok içimde/Ne kadar cüceyim dert ve sevincimde" (Dıranas 2021: 96) dizelerinde vurgulanır. İnsanın aczi ise umutsuz ve korku dolu bir gecenin karanlığındaki, güneşsiz kalmış ve ateşini yitirmiş insan tasviriyle verilir:

"Kaplamaş gözümün gördüğü her ufku

Umutsuz, zifiri bir gece, bir korku.

Ah, yazık ki bütün insanlık güneşsiz.

Ey ateş, nasıl da seni yitirmişiz!” (Dıranas 2021: 96)

Kaybedilen güneş ve mahkûm olunan zifiri gece; ateşi yitirmiş karanlıktaki insanı tasvir etmek için kullanılan objektif unsurlar olarak şiirde görünür. Dıranas, bu unsurları kendi duyuş tarzının ifadesine dönüştürerek sübjektifleştirir. Şiirde karanlık, karanlığın yarattığı belirsizlik, belirsizliğin doğurduğu kaygı, kaygının yol açtığı iç sıkıntısı tabiat unsurlarından hareketle âdeta sarmal gibi insanın bunalımını ortaya koyar biçimde istiarelerle verilir. Şair, iç sıkıntısını “Ah, iç sıkıntısı! Sen ettin bu işi.” (Dıranas 2021: 95) dizesinde açıkça dile getirir.

Dıranas’taki Ağrı/İç Sıkıntısındaki Baudelaire Tesiri

Ahmet Muhip Dıranas için tabiat önemli bir sığınaktır. Onun tabiatla iç içe ve karamsarlıkla örülü sanat anlayışının izlerini çocukluk yıllarında bulmak mümkündür. “Savaş yılları sebebiyle yoksulluklar içinde geçen ilk okul hayatı, sıkıntılar içinde geçen çocukluk günleri” (Kırcı 1997: 14) düzenli bir hayat süremeyen şairin hayata karamsar yaklaşımının hazırlayıcılarıdır. Ahmet Muhip Dıranas, asıl olarak Ankara yıllarında şiirle ilgilenmeye başlar. Hocası Ahmet Hamdi Tanpınar’ın yönlendirmesi ve tavsiyesi üzerine Baudelaire’in karamsarlık ve melal yüklü sanat anlayışı ile tanışır. Onun bu tonlarla beslenen ruhsal ve düşünsel dünyası Dıranas’ta ciddi bir yansıma bulur. “Bir vakitler ‘Baudelaire’i çok okuyordum. Belki Fransız edebiyatının en büyük adamı olan bu şair benim fikrimde bir müddet kasırga gibi esmiştir. Ondand ne kadar bitkin ve harab çıkmışımıdır. Belki bende, belki benim kendimde mevcut her şeyi önüne katıp götürmek üzere idi.” (Kırcı 1997: 19) sözleriyle Baudelaire’in yoğun tesirini açıkça ortaya koyan Dıranas, şiirlerindeki duygusallığa eşlik eden hüznün ve karamsarlığın kaynağını da dile getirir. Ondaki Baudelaire tesirini kolaylaştıran sebeplerden biri de Baudelaire çevirileri yapması ve böylelikle onun anlam dünyasından beslenmesidir. Her ne kadar tamamlayamamış olsa da felsefe tahsili görmesi de şiir estetiğine derinlik katmış, “Gelgelelim içimizde bir ‘melal’ var. Neye baksak, onunla gözlerimiz arasındaki bu ince perdeyi kaldıramıyoruz” (Dıranas 2000: 533) diyen şairin sanatına katkı sunmuştur.

Dıranas’ın şiir estetiğindeki başlıca Baudelaire tesiri tema üzerindedir. Bu temaların en belirginini ise ‘ağrı ve iç sıkıntısı’ olarak belirir. Bu duygular olumsuz olmasına karşın içinde bulunulan zaman ve koşullardan memnun olmayan sanatçıların şiir estetiğini etkiler. Topluma ciddi farkındalıklarla yaklaşan sanatçıların toplumsal çözülme karşısındaki sorgulamaları ve sonucunda baş başa kaldıkları iç çatışma, hayatı onlar için ağırlaştırır. Arayış içindeki bu sanatçıların varlığa yönelik sorguları, şiir estetiklerine farklı temalar üzerinden yansır. Kolcu’ya göre; hayata ciddi sorgulamayla yaklaşan Dıranas’ın yaşadığı iç sıkıntısı şiirlerinde ‘ağrı’ya dönüşmektedir ve bu tesirin belirgin biçimde görüldüğü şiir de Ağrı’dır. “Şair insanlık tarihinin ilk çağlarından itibaren başlayarak, insan için dünyayı bir spleen/ağrı alanı olarak kabul etmiş, onun yaşadığı serüveni hitabet edasında derinliğine ve genişliğine işleyerek dile getirmiştir.” (Kolcu 2011: 321) Dünyanın günahla dolu bir azap alanı olduğu düşüncesi Baudelaire gibi Dıranas’ın şiir düşüncesine de yerleşmiştir. Dıranas, Ağrı şiirinde uzun bir manzume yazacak kadar etkilendiği dağ üzerinden yeryüzündeki insanın aslında cennetini yitirmişliğini ve mücadeleyle geçen dünya hayatı karşısındaki çaresizliğini dile getirir. Bu minvalde manzume, “... ‘beşeri’ plânda insanın kendi dünya macerasını sorguladığı ve içinde ağır bir ‘hesaplaşma’ kokusunun hissedildiği bir spleenin ilahi makama bir yakarış biçiminde iletildiği bir ‘mahşer’ ağıtı” (Kolcu 2011: 322) olarak görülebilir. Şüphe ve arayış içindeki insanın tamlığa ve mutluluğa ulaşması mümkün değildir.

Dünya hayatı içinde insan ‘düşüncenin en haksız ve korkuncu, delilikte açan ağulu bir çiçek, bin çeşit çilenin yemişi, yılan ağzındaki elma’ olarak tarif edilen şüpheyile yaşamak zorundadır. Ne yazık ki olumsuzluklarla yüklü olan şüphe, insan ruhunu baskılarken dünyasını da yangın yerine çevirir.

Bir Fetiş Nesnesi Olarak Ateş

İnsanoğlu, tam anlamıyla sırrına vâkıf olamadığı dünya hayatında azap dolu büyük bir boşluğu deneyimler. Bu uçsuz bucaksız boşluğu anlamlandıramayan insan için dünya, kaçması mümkün olmayan bir işkence alanıdır. İnsanın iç sıkıntısı/ağrılar içinde olması da bununla ilişkilidir. “Dranas’a göre özelde kendi ruhu, genelde bütün insanlık, yeryüzünde adeta bir cendereye sokulmuş, karanlık, izbe bu mekânda şaşkın, çaresiz, cüce, bu sonu olmayan karanlıkta korku içinde ateşini yitirmiş bir insanlık olarak beklemektedir.” (Kodal Gözütok 2008: 86) Hz. Adem ve Havva’nın yasak olana el uzatarak ilk günahı işlemeleriyle tüm insanlık cenneti yitirir ve dünya hayatını yaşamaya sürgün edilir. Dolayısıyla cennetin ötekisi olarak dünya, insanoğlu için aslında acı, sancı, hayal kırıklığı ve kötülükle dolu, günahla yüklü bir ıstıraba karşılık gelir. Hz. Adem ve Havva kendilerine yasak edilen elmayı yemeleriyle ilk günahı işlerler. Onlar bir yasağı delerek günah işlemişlerdir. Ateş konusundaki ilk genel bilgimiz de toplumsal bir yasaktır. Ateş konusunda ilk öğrendiğimiz şey ona dokunmamak gerektiğidir. Şiirde günah olgusunun bilhassa ateş ile birlikte verildiği dikkat çeker:

“Açan o ağulu delilikte,
Giren sır mezara cesetle birlikte,
Şüphe; o bin çeşit çilenin yemişi,
Yılan ağzındaki elma... Ey, ateşi
En derin yerinde gizli gizli yanan!
Seyrediyor ruhum kar balkonlarından
İnsanın göresi olmaz manzarayı” (Dıranas 2021: 94)

‘Yılan ağzındaki elma’ benzetmesi, Hz. Adem ile Havva hikâyesini akla getirmekle birlikte ateş ve yılan bağlantısını da düşündürür:

“Önceleri yalnızca sağır engerek ateşe sahipti ve onu içinde tutuyordu. Bütün kuşlar onu almaya çalıştılar, ama alamadılar. Sonra küçük bir atmaca geldi, öyle maskaralıklar yaptı ki engerek kendini tutamayıp gülmeye başladı. O zaman ateş engerekten kaçıp kurtuldu ve herkesin malı oldu.” (Bachelard 1995: 41)

Ateşin ortaya çıkışını aydınlatmada bilimin yetersiz kaldığı noktada tinbilimsel çalışmalar devreye girmiş ve ateşin kökenine yönelik daha doyurucu cevaplara ulaşmayı sağlamıştır. Ateşle ilgili çözümlenmeler; sürtme yoluyla ateş yakılması, ateş ve ısının kişilerarası özel ve yakın deneyimlerden kaynaklanması biçiminde yorumlanmıştır. Bachelard, söz konusu durumu “Ateş, odunun oğlu olmadan önce, insanın oğludur.” (Bachelard 1995: 31) ifadesinde özetler. Bernardin de Saint-Pierre, ateş için iki farklı cinsten odun parçasını önerir. İlkel insan için bu fark,

cinsellik düzeyinde görülür ve iki farklı cinsi temsil eder. Şiirde ateş günahla, günah ise kadınla ilişkilendirilir:

“Zevk, o yosma kadın eski bir bahçede
Ayaküstü günah işlenen gecede
Bir susuzluk kadehi sunmuştu bana:
Yüzümü maskesiz gösteren ilk ayna.
Yel alsın götürsün bütün o geçmişi,
Büyülü kadehin zehrinden içmiş
Serin yalanında kandırmaz her pınar.
Dindirir miydi ki en tatlı rüzgârlar
Bende gizli gizli başlamış ağrısı” (Dıranas 2021: 95)

Bu bölümde âdeta Dionysos şenliğini resmeden (Kolcu 2011: 327) Dıranas, bu günah atmosferinde yosma kadının sunduğu susuzluk kadehini bile ‘ağrı’sından kurtulmak için yeterli görmez. Bir sürgün yeri olarak dünya, yalnızca iç sıkıntısı ve ağrının hâkim olduğu mekândır ve bu ağrıyı telafi etmek mümkün görünmez. Dolayısıyla ateş, günah ve ağrı üçlemesi manzumenin genel havasını yansıtır.

Bachelard, ateşin ayrıcalıklı konumunu şu sözlerle ifade eder:

“Ateş, en ileri düzeyde canlı ögedir. Ateş, kişiye özgü duygular içerir ve evrenseldir. O yüreğimizde yaşar. Gökyüzünde yaşar. Maddenin derinliklerinden yükselir ve kendini bir sevgi gibi sunar. Geri maddenin derinliklerine iner ve kendini gizler, sıkıştırılmış nefret ve öç gibi. Tüm olgular arasında birbirine zıt iki değeri, iyiliği ve kötülüğü, aynı açıklıkla taşıyabilen tek olgudur. Eğer yavaş değişen her şey yaşamla açıklanabilirse, hızlı değişen her şey ateşle açıklanabilir.” (Bachelard 1995: 13)

İnsanın en büyük trajedisinin tasvir edildiği bu manzumede güneş ve özellikle de ateşten hareketle ısı, sıcaklık, yanma gibi çağrışımlar öne çıkarılır. Ağrı, volkanik bir dağdır. Şair; ateş, kıvılcım, güneş, alev, ocak gibi sözcüklerle çağrışımları güçlendirdiği bu manzumesinde Ağrı Dağı’nın volkanik yapısına da göndermede bulunur. Bir vakitler senin yandığın gibi derken, kendi yangını onun yangınına benzettir. Kendi yangını nasıl en derinlerdeyse Ağrı’nın yangını da en derinlerdedir. Bu durum okuru, şairin Ağrı Dağı ile insan arasındaki benzerlik kurma girişimine götürür. İnsan yapısı gereği bir vücut sıcaklığına, hastalık durumunda ateşe sahiptir. Ağrı Dağı da bünyesinde ateşler yığınınını saklar. Bu bağlamda “Ateşle bağıntılı bütün karmaşaların sancılı karmaşalar olduğu ve aynı anda nevroza ve şiirselliğe götürdüğü” (Bachelard 1995: 113) düşüncesinden hareketle bakılırsa bütün insanlık, dünya hayatı boyunca Ağrı Dağı’nın içinde gizlenmiş olan ateşi taşımak durumundadır.

Dıranas, manzumenin sonlarına doğru Ağrı Dağı’nı duygularının tercümanı olarak öne çıkarır ve Ağrı’nın kendisi için çok şaşırtıcı olan bir oyunundan söz eder:

“Sen ey, oyununu en güzel oynayan!
Hangi kıvılcımla fişkirttin ruhundan
Bir gün söndürdüğümüz kutsal ateşi?
Ey sen! ölümden çok hayatın kardeşi

Dirilttin nasıl bir mucizeyle tekrar
 Her şeyi, dostluktan düşmanlığa kadar
 Ve geri getirdin o sürgünlerini?
 Nerde buldun tekrar eski günlerini
 Zamanlar içinde yitmiş kardeşlerin
 Ve en güzelini sönmüş ateşlerin,
 Kalbimin o kadar sevdiği o gülü,
 Ölüm ötesinin mutlu tahayyülü
 Evrensel cümbüşü, yaşama şevkini,
 Bizden gidenlerin bir güne en yakını
 Ümidi ve şafak kanatlı neşeyi,
 O aşkı, o tadı, o gülümsemeyi?.." (Dıranas 2021: 98)

İnsanın yitirdiği ateşi Ağrı Dağı yeniden alevlendirmiş, insanın söndürdüğü kutsal ateşi bir kıvılcımla ruhundan fişkırtmayı başarmıştır. Sönmüş ateşlerin en güzelini diriltmeyi bilmiştir. "Ateş, hiçbir şeyi boşuna yapmayan, yanılmayan, onsuz hiçbir şeyin yapılamayacağı doğadır. Ateş, her şeyi canlandıran, her şeyin varlığını borçlu olduğu elementtir; yaşamın ve ölümün, varlığın ve yokluğun ilkesidir; kendi kendine harekete geçer, kendi kendine hareket gücü taşır." (Bachelard 1995: 75-76) Buradan hareketle şair için kurtuluşu müjdeleyen yine Ağrı olmuştur. Öncesinde ona nasıl bir yudum şifa sunduysa, şimdi de canlılığın, hareketliliğin, diriliğin sembolü olan ateşin kıvılcımını vererek insanın hayata tutunmasını sağlamıştır.

Sonuç

Duyuş ve düşünüşüyle Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin önde gelen şairlerinden biri olan Ahmet Muhip Dıranas, insanlığın ciddi problemleri üzerine düşündüğü Ağrı manzumesinde dış tabiat ile insanın iç tabiatını güçlü biçimde birleştirmeyi başarmıştır. En az 16 yıllık bir tecrübenin dolayısıyla olgunluk zamanlarının bir ürünü olarak ortaya çıkan bu manzumenin en dikkat çekici yönü, tabiatla ve tabiat unsurlarıyla kurulan diyalogun insan ruhunun bir ifade aracına dönüştürülmüş olmasıdır. Şair, bunu sağlarken müstakil bir değer olarak gördüğü güzelliği ihmal etmemiş, benzetmelerin yanı sıra zıtlık ilişkisi içinde güzelliği yüceltmesini bilmiştir.

Ağrı Dağı'nın heybetinin imkân verdiği sorgulama ve bunun sonucunda içinde bulunulan ruhsal durum doğa unsurları üzerinden zıtlık ilişkisiyle pekiştirilmiştir. Ağrı Dağı, tüm gerçeklik ve objektifliğiyle gösterilirken şairin muhayyilesinin devreye girmesiyle lirizme sembolizm de dâhil olmuştur. Bu bağlamda birer obje olarak sunulan her bir tabiat unsuru, özellikle Ağrı Dağı, insanın varoluşsal sorgulamasına kaynaklık eden aslî duyguları ifade aracına dönüşmüştür. Şair, tabiat manzaralarına birer dekor olarak yönelirken, hayatla ilgili felsefî sorgulamalarını da tabiat gerçekliği üzerinden gerçekleştirmiştir. Böylelikle gerçeğe farklı bir bakışla yönelirken bu davranışını psikolojik, sosyal ve estetik olarak da desteklemiştir.

Dıranas şiirinde ‘ağrı’ kelimesinin sözlük anlamından hareketle imgelerini kurmuş ve soyut düşüncelerini devasa varlığıyla Ağrı Dağı’nın fiziksel varlığı üzerine oturtmuştur. Bu tercihiyle insan varlığının özünü sorgularken simgesel bir anlatımı öne çıkarmıştır. İnsanın iç sıkıntısı, bunalımı ve ağrısını ‘ağrı’ sözcüğünün anlam dünyası içinde belirginleştirmiştir. Dolayısıyla şiirde ‘ağrı’ kelimesi imge kurucu öge olarak ağırlık kazanmıştır. Yaşam, ölüm, varlığın özü, sonsuzluk, Tanrı üzerine dillendirilen fikirler dağ teması çevresinde yoğunlaşmış olsa da aslında onun şiirinde ‘ağrı’ ciddi bir problematik olarak ele alınmıştır. Bu noktada ağrı temasının pek çok yönden Baudelaire etkisi taşıdığı görülmektedir.

Hayat ve varoluş karşısında pek çok nevrotik sorgulamayı içeren bu uzun soluklu şiirde pek çok unsur bilinçli olarak ateşle bağlantılı hâle getirilmiştir. Şiir, az sözle derin anlamlar yakalamayı ve çağrışımlar kurarak anlam dünyasının sınırlarını aşmayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda kelimeler ve kelimeler arasında kurulan bağlam, çağrışım yoluyla yeni ruh hâllerinin tasvirini sağlamaktadır. Bu manzumede yeryüzündeki ana arketiplerden biri olan ateş; sıcaklık, yakıcılık, ışık gibi farklı çağrışımlarla birleştirilmiş, sancılı süreçlerin ve pek çok hissin ifade aracı olan bir imgeye dönüşmüştür.

Kaynaklar

- Bachelard, Gaston (1995). Ateşin Tin Çözümlemesi. Çev. Nail Bezel. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Dıranas, Ahmet Muhip (2000). Yazılar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dıranas, Ahmet Muhip (2021). Şiirler. İstanbul: Everest Yayınları.
- Eliade, Mircea (1994). Ebedi Dönüş Mitosu. Çev. Ümit Altuğ. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Engin, Sabahattin (1980). “Ahmet Muhip Dıranas ve ‘Ağrı’”. *Hisar Dergisi*. Sayı: 275, s. 25-27.
- Erol, Kemal (2012). “‘Ağrı’ ve ‘Acı’ Ekseninde Hastalığın Türk Şiirindeki Yeri”. *The Journal of Academic Social Science Studies*. Cilt: 5, Sayı: 7, s. 329-346.
- Kaplan, Mehmet (1992). “Ağrı Şiiri”. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, Nesrin (2020). “Türk Şiirinin İki Zirvesi: Ahmet Muhip Dıranas ve Bahattin Karakoç’tan Türkiye’nin Zirvesi Ağrı Dağı’na Sesleniş”. *Universal Journal of History and Culture*. Cilt: 2, No: 2, s. 169-193.
- Kırcı, Mustafa (1997). Ahmet Muhip Dıranas-Hayatı, Fikirleri, His Dünyası. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kodal Gözütok, Türkan (2008). “Ahmet Muhip Dıranas’ın ‘Ağrı’ Şiiri ile Şehriyar’ın ‘Haydar Baba’ya Selam’ Adlı Destan-Şiirinin Karşılaştırılması”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 5, Sayı: 1, s. 81-92.
- Kolcu, Ali İhsan (2011). Albatros’un Gölgesi Baudelaire’in Türk Şiirine Tesiri Üzerine Bir İnceleme. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Özmen, Taner (2014). “Dıranas’ın Şiiri Üzerine Notlar”. *Türk Dili*. Sayı: 755, s. 29- 34.

Türkçe Sözlük (1998). “ağrı” Maddesi, 1 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yivli, Oktay (2005). *Ahmet Muhip Dıranas’ın Şiiri*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.